

3. Белякова Н. В. Формирование невербально-коммуникативных способностей будущего специалиста (на материале среднего и высшего профессионального образования) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. – „Общая педагогика, история педагогики и образования” / Н. В. Белякова. – Рязань, 2005. – 18 с.
4. Бруй Е. В. Актуализация социально-перцептивной компетентности библиотечных сотрудников вуза в невербальном общении: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05. – „Социальная психология (психологические науки)” / Е. В. Бруй. – Москва, 2011. – 24 с.
5. Николаичева В. Ю. К вопросу об использовании невербального общения при подготовке специалистов для органов внутренних дел / В. Ю. Николаичева, А. А. Рытьков // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – № 2 (48). – С. 118-121.
6. Николаичева В. Ю. Формирование умений невербального общения студентов вуза : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. – „Общая педагогика, история педагогики и образования” / В. Ю. Николаичева. – Калининград, 2002. – 23 с.
7. Сирнова Е. С. Формирование невербальной культуры усного переводчика / Е. С. Сирнова // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. – 2013. – № 8. – С. 114-117.

Sagaydak S. P. THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVELOPMENT NON-VERBAL COMMUNICATION OF PERSONALITY

The article presents the results of the theoretical analysis of the scientific literature devoted to the study of the problem of development of nonverbal means of communication.

Key words: *nonverbal communication, nonverbal means of communication, development of nonverbal means of communication.*

УДК 37.015.3:159.947 – 053.5

СПИВАК Н. В.
старший викладач кафедри психології

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ ДІЙ
З ВРАХУВАННЯМ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

В статті проаналізовано взаємозв'язок особливостей розвитку вольових процесів у молодших школярів з рівнем формування у них загально навчальних дій. Поданий аналіз наукових джерел із розвитку вольових процесів, дій, станів та особливостей проявів волі як складного психічного процесу і як особистісної якості людини.

Ключові слова: *воля, вольова діяльність, вольовий процес, вольовий стан, вольова дія, вольове зусилля, мобілізуюча напруга, простий вольовий акт, складний вольовий акт, вольові якості особистості, мотив, мета, загально навчальні дії, молодший шкільний вік.*

Загальнонавчальні дії є одним із компонентів структури навчальної діяльності. Успішність їх формування у молодшому шкільному віці сприяє оволодінню процесом учіння набуття самостійності у подальшому навчанні.

Під час засвоєння загальнонавчальних дій у дітей виникають певні труднощі, які вимагають від учнів застосування певних вольових зусиль у подоланні перешкод при виконанні тієї чи іншої дії. Відомо, що учні молодших класів виконують навчальні дії за зразком, який надає учитель і виконання якого, буде оцінено. З часом у учнів з'являються певні уміння і навички у виконанні дій і особливих вольових зусиль їм прикладати не доводиться. Це означає, що будь-яка загальнонавчальна дія регулюється і корелює із дією вольовою, тому виховання волі у дітей є одним із основних завдань у навчальному процесі.

Проблема волі у психології розглядається в багатьох аспектах: ряд вчених досліджують вплив розвитку волі на процес формування особистості (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, О. В. Запорожець, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв та інші); на процес становлення волі в онтогенезі (В. К. Котирло, В. С. Мухіна, Я. С. Неверович, І. М. Сеченов, А. О. Смірнов та інші); на визначення та вивчення самого вольового процесу і вольової регуляції поведінки та становлення вольових якостей (С. Ю. Головін, В. К. Котирло, С. Є. Кулачківська, В. А. Іванніков, П. А. Рудик, Б. М. Смірнов та інші).

Воля є одним із смислоутворюючих складових психіки людини. Багато психологів, вивчаючи питання волі, схиляються до думки, що вольову дію слід розглядати як одиницю волі і розуміти як дію цілеспрямовану і свідому.

Г. С. Костюк розглядає волю як один із способів свідомого регулювання діяльності та поведінки людини. На його думку, воля – це прагнення, цілі, бажання, рішення людини, її рішучість, витримка, наполегливість, тобто такі особистісні якості, які супроводжують цілеспрямовані дії та вчинки людини [3, 388].

С. Л. Рубінштейн наголошує, що прагнення людини визначають її вольову діяльність, прагнення виникають в результаті потреб і інтересів, а вольові дії він розглядає як усвідомлені і цілеспрямовані. С. Л. Рубінштейн описує простий і складний вольовий акт (дію), де побудження спрямовується на усвідомлену мету і відразу ж автоматично переходить до здійснення дії, а складний вольовий акт має ряд ланцюжків, таких як виникнення потреби (побудження), постановка мети, прорахування наслідків дії, боротьбу мотивів, прийняття рішення, складання плану і в результаті виконання дії [5, 594].

Ряд психологів простий вольовий акт трактують як довільну дію, тобто дію, що здійснюється у звичних для людини умовах, а складний вольовий акт, який має різні ступені складності, або виникає в незвичних ситуаціях і має певні відмінності, а також залежить від того, який із ланцюжків задіяний і важливий в конкретний момент, відносять до власне вольової дії.

В. А. Іванніков характеризує вольову поведінку як довільну поведінку, що визначається потужним особистісним інтересом. Вольова регуляція є частиною довільної регуляції процесів і дій людини або, що точніше, одним із рівнів довільної регуляції – особистісний рівень [2, 136].

Також В. А. Іванніков, розглядаючи питання навчальної діяльності учнів, наголошує, що вони можуть виконувати нецікаві для них завдання і дії (навіть тоді, коли мотивація дії відсутня), якщо учні розуміють важливість і значущість такого завдання. На думку В. А. Іваннікова встановлюється смисловий зв'язок між нецікавими діями і домінуючими потребами в мотиваційній ієрархії особистості. Автор вказує, що чим багатіша мотиваційно-смислова сфера людини, тим простіше відбувається приєднання до неї заданої дії, а чим більшому числу мотивів може потенційно відповідати дія, тим легше і з задоволенням вона виконується [2, 93].

В роботах Л. І. Божович вольова поведінка і вольові дії пов'язані із боротьбою мотивів і намірами діяти на користь більш ціннісно-значущого мотиву для особистості, особливо це важливо коли спостерігається наявність конфлікту різноспрямованих мотиваційних тенденцій [1, 12].

У психології волю розглядають в багатьох аспектах, серед яких воля як процес, як стан і як дія. Так, В. К. Котирло вважає, що воля виконує у кожному із цих психічних явищ властиву їй функцію регуляції діяльності і поведінки людини. Вольовий характер процесу проявляється в його свідомій цілеспрямованості, зумисності і довільності. Специфіку вольовій дії надає вольове зусилля, яке визначається через своєрідну напругу мобілізуючого характеру. Мобілізуюча напруга лежить також в основі стану вольової активності, яка складає часову характеристику психічної діяльності [4, 50].

В експериментальному дослідженні, яке проводилось в перших класах шкіл міста Києва, вивчались особливості формування загальнонавчальних дій у дітей, які тільки познайомились з навчальною діяльністю. Досліджувались не тільки дії, якими в деякій мірі вже володіли першокласники, а і розвиток їх пізнавальних психічних процесів, розвиток емоційно-вольової сфери.

Зрозуміло, що у дітей молодшого шкільного віку всі компоненти вольової регуляції ще недостатньо розвинуті, тому що дитині ще важко поставити перед собою мету і певний час

утримувати її при виконанні завдання, самій прийняти рішення як виконувати завдання, спланувати всі дії по його виконанню, а також оцінити результати своєї роботи. Тим більше дитина ще не може самостійно перебороти труднощі, які можуть виникнути в процесі виконання завдання.

Оскільки експериментальне дослідження планувалось розгорнутим у часі (кожна дитина працювала над завданнями близько 30 хвилин), була можливість вивчати вольові прояви поведінки молодших школярів за такими критеріями: наполегливість (обсяг виконаної роботи), за цим критерієм всі діти повністю виконали свої завдання, хоча близько 10% дітей намагалися перепочити, зупиняли свою роботу, а потім все-таки доводили її до кінця; самоконтроль (дотримання мети завдання та виконання правил завдання), більше 70% дітей легко втримували мету своєї діяльності і правила виконання завдання, а 30% дітей потрібне було нагадування, особливо в кінці проведеного дослідження; і наступний критерій – оцінка своєї діяльності (тобто наявність уміння оцінювати свою роботу), за цим критерієм всі досліджувані оцінювали свою роботу як виконану і виконану вірно. Хоча об'єктивно оцінка виконання ними завдання була – 60% правильне виконання, а 40% – помилкове, це тому, що діти не знали вірші на пам'ять, давали помилкові відповіді на загальну обізнаність, погано читали, рахували чи складали розповіді за картинками.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що у дітей молодшого шкільного віку ще недосконало розвинені вольові якості, механізми і процеси, а це, в свою чергу, впливає на навчання дітей в цілому. Питання розвитку волі у молодшому шкільному віці повинно розглядатися в декількох аспектах. По-перше, діти повинні бути мотивовані на досягнення мети і мати необхідні уміння для виконання діяльності, в цьому проявляється нерозривна єдність операціональної (дія) і мотиваційної сторін діяльності. Вольова поведінка виникає у дитини тоді, коли складається багаточисельність мотивів, і коли вона володіє адекватними способами досягнення мети. По-друге, мотивація досягнення мети виявляє особистісні характеристики розвитку волі дитини, вона може йти до мети, переборюючи труднощі, або ж відступати перед ними. У вмінні бачити і вирішувати труднощі та знати способи розв'язання проблем виробляються певні зусилля та почуття напруги, що характеризують вольові процеси. По-третє, важливо як дитина ставиться до поставленого завдання, тобто наскільки активно чи пасивно приймає його виконання. Як сприймає інструкції дорослого, чи потребує підтримки, підказки, додаткового роз'яснення. Важливо, щоб дитина не звикала до постійних вимог з боку дорослого, а виробляла уміння цілеспрямованої діяльності.

Література

1. Божович Л. И. Сознательно управляют своим поведением (Воспитание воли в младшем школьном возрасте) / Л. И. Божович // Семья и школа. 1981. № 3.
2. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции / В. А. Иванников. – М., 2006. – 208 с.
3. Костюк Г. С. Психология / Г. С. Костюк. – К., 1968. – 572 с.
4. Котырло В. К. Развитие волевого поведения у дошкольников / В. К. Котырло. – К., 1971. – 195 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб., 2002. – 720 с.

Nina Spivak. THE FORMATION OF GENERAL EDUCATIONAL ACTIVITIES TAKING INTO ACCOUNT THE VOLITIONAL REGULATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

The article analyzes the relationship between the development of volitional processes in younger students with the level of formation of general educational actions in them. The analysis of scientific sources on the development of volitional processes, actions, states and peculiarities of manifestations of will as a complex mental process and as a person's personal quality is presented.

Key words: *willpower, volitional activity, volitional process, volitional state, volitional action, volitional effort, mobilizing tension, simple volitional act, complex volitional act, volitional personality qualities, motive, purpose, general educational actions, younger school age.*